CARAMAN ŞI COŞERIU

ION H. CIUBOTARU[*]

Sunt doi reprezentanţi iluştri ai lumii satului românesc, pe care destinul i-a călăuzit spre cele mai înalte culmi ale spiritualităţii neamului. Înzestraţi cu reale aptitudini, şi-au părăsit locurile de baştină (Vârlezii Covurluiului şi, respectiv, Mihăileni–Bălţi) în favoarea traseului iniţiatic, pe care au decis să-l străbată încă de timpuriu. Au pornit pe acest drum, hotărâţi parcă să confirme, încă o dată, spusele cronicarului: „Nasc şi în Moldova oameni!”.

S-au întâlnit, sub o zodie favorabilă celui de al doilea, în ultimul an din deceniul patru al veacului trecut. Petru Caraman era profesor la Facultatea de Litere a Universităţii Cuza-Vodă şi director al Bibliotecii de Slavistică, iar Eugeniu Coşeriu îşi încheiase studiile liceale în Basarabia şi se număra acum printre studenţii aceleiaşi facultăţi ieşene. Anul şcolar 1939–1940 a fost ultimul, din perioada antebelică, în care învăţământul universitar s-a desfăşurat în condiţii normale. Vremurile începeau însă a se tulbura. Spre sfârşitul lui iunie 1940, guvernul sovietic hotăra să ne uzurpe teritoriul dintre Prut şi Nistru, ba şi o bună parte din nordul Bucovinei. Pământul ţării era sfâşiat printr-un act abuziv, de care mai-marii Europei nu s-au arătat indignaţi. Cea de a doua conflagraţie mondială era tot mai aproape.

Prin decembrie 1939, cu puţin înainte de a începe vacanţa Crăciunului – la îndemnul profesorului Caraman –, Eugeniu Coşeriu făcea demersurile necesare pentru obţinerea unei burse de studii acordată de statul italian. Şansele erau mici, dar încercarea trebuia făcută. Dascălul-sfătuitor ştia mai bine ca oricine acest lucru. Bătătorise, la rându-i, astfel de căi, şi nu fără izbândă. Oricum, până la sfârşitul anului universitar, studentul basarabean nu a primit vestea îndelung aşteptată.

În vara lui 1940, pământurile Basarabiei intrau din nou sub stăpânirea muscalilor. Eugeniu Coşeriu îşi încheiase primul an de studiu la Universitatea din Iaşi, iar acum se afla acasă la Mihăileni, în judeţul Bălţi, pentru a-şi petrece vacanţa împreună cu familia. Vestea invaziei iminente l-a luat prin surprindere, nelăsându-i prea mult timp pentru chibzuinţă. S-a sfătuit în grabă cu părinţii şi gândul cel bun a triumfat. Şi-a părăsit satul natal, îndreptându-se pe jos spre Prut, împreună cu tatăl său, disperat că nu-şi putea ajuta fiul cu

[*] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, bd. Carol I, nr. 11, România.

ALIL, t. LI, 2011, Bucureşti, p. 35–40

BDD-A1211 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:27 UTC)

cele necesare. În zorii celei de a doua zile, trecea apa ce taie Moldova în două pe la Ştefăneşti–Botoşani.

Cu singurii bani pe care îi avea, şi-a cumpărat o pereche de sandale, continuându-şi apoi călătoria, de unul singur, spre târguşorul Truşeşti din acelaşi judeţ. Avea să rămână acolo o vreme, la nişte cunoştinţe ceva mai îndepărtate. Intenţiona să plece cât mai curând spre Iaşi, dar, cum nu mai avea nici un ban, trebuia să aştepte. A dat un anunţ la ziarul „Universul", înştiinţând Universitatea din Iaşi că era refugiat şi se găsea la Truşeşti, fără nici un mijloc de subzistenţă. Cine să citească mica publicitate din cotidianul respectiv şi, mai ales, cine să ia vreo hotărâre în privinţa situaţiei lui în plină vacanţă de vară?

Întâmplarea a făcut – una providenţială, am putea spune – ca anunţul respectiv să cadă sub ochii profesorului Caraman. Era concentrat şi se afla în misiune undeva în apropierea graniţei cu Iugoslavia, fiind unul dintre puţinii cunoscători ai tuturor idiomurilor slave din regiunile sud-vestice ale ţării noastre. Fără nici o întârziere, universitarul ieşean i-a trimis cinci sute de lei cu mandat telegrafic (o sumă importantă la vremea aceea), cerându-i, totodată, să-l caute la Iaşi în următoarele două săptămâni, pentru a-l ajuta şi în alte privinţe. În toamnă, la începutul anului universitar, Coşeriu primea, în sfârşit, răspunsul statului italian: bursa de studii îi fusese aprobată. La plecare, Caraman i-a mai dat o sumă de bani şi o pereche de bocanci, noi-nouţi, pe care tocmai şi-i cumpărase pentru anotimpul friguros.

După un timp, profesorul Caraman primea din Italia o ilustrată cu un conţinut laconic. Cele cinci-şase cuvinte aşternute pe verso îl asigurau că studentul său preferat se afla pe drumul dorit. I-ar fi răspuns de îndată, aşa cum făcea întotdeauna când primea o misivă, şi-ar fi manifestat bucuria în stilul său caracteristic, dar, cum nu i se indicase nici o adresă, a trebuit să aştepte un alt prilej. Dacă şi-au mai scris ulterior este greu de spus. La domiciliul profesorului n-a ajuns însă nici o veste de la Coşeriu. Dar poate că acest lucru se datora cenzurii draconice impuse de regimul comunist, care diriguia acum – discreţionar şi abuziv – destinele ţării şi ale oamenilor.

După o despărţire de aproape treizeci de ani, cei doi aveau să se reîntâlnească. Între timp, profesorul ieşean fusese îndepărtat samavolnic din Universitate. Era nevoit să-şi ducă viaţa într-o izolare aproape totală, deposedat de toate drepturile şi lăsat fără niciun mijloc de subzistenţă. Prima breşă în această nedreaptă formă de claustrare avea să se producă în primăvara lui 1968. La Bucureşti urma să aibă loc Al XII-lea Congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică. Preşedinte al comitetului de organizare fusese desemnat Iorgu Iordan, iar secretar general, Alexandru Rosetti. La iniţiativa acestuia din urmă (poate şi cu acceptul lui Iordan) i s-a trimis o invitaţie la congres şi profesorului Caraman. A fost pentru el un adevărat eveniment, pe care s-a grăbit să-l împărtăşească, cu bucurie, rudelor şi prietenilor apropiaţi. Ieşea, în sfârşit, la lumină, şi nu într-o împrejurare oarecare, ci într-un context deosebit de generos, având în vedere că acolo urma să întâlnească specialişti de marcă din atâtea colţuri ale lumii. Printre invitaţi se număra şi fostul său student Eugeniu Coşeriu, a cărui carieră lingvistică înregistra o strălucită ascensiune.

Delegaţia ieşeană la congresul de care vorbim număra doisprezece participanţi. Exceptându-l pe Caraman, care era socotit „liber-profesionist", ceilalţi specialişti ieşeni

BDD-A1211 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:27 UTC)

reprezentau Facultatea de Filologie a Universităţii şi Centrul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor al Academiei. În limba română, unul din sensurile cuvântului *liber* indică pe cineva care *nu este păzit de nimeni*. Caraman era liber doar de profesie, pentru că în rest îl păzeau zi şi noapte, clipă de clipă. Unul dintre membrii delegaţiei ieşene era „pândarul" Securităţii. Poate că informatori vor fi fost şi alţii, dar cu misiune specială de a-l urmări pe intransigentul critic al imposturii şi abuzurilor de tot felul era unul singur. În evidenţele Securităţii, el figura sub indicativul „Profesorul Romanescu".

Individul nu pare să fi fost un turnător oarecare, ci unul din oamenii de nădejde ai sinistrei instituţii de opresiune. Poate chiar angajatul ei permanent. Ofiţerul căruia îi preda delaţiunile nu se întâlnea cu el pe străzi lăturalnice ori prin case conspirative, ci „la locul de muncă". Asta înseamnă că avea o funcţie foarte importantă, care îl ocrotea de eventualele suspiciuni. Este limpede, aşadar, că „Profesorul Romanescu", al cărui nume de cod nu-i prea dificil de decriptat, făcea parte din structurile de elită ale informatorilor Securităţii.

La Bucureşti, şi-a urmărit colegii cu o tenacitate diabolică. I-a pândit pe culoare, i-a căutat în sălile în care îşi susţineau lucrările, a notat lângă cine şedeau, cu cine se întreţineau în pauze, dacă interlocutorii lor erau cetăţeni români ori străini, ciulea urechea s-audă dacă nu cumva li se făceau promisiuni de a fi invitaţi în străinătate, era atent la întâlnirile pe care şi le dădeau etc. Obiectivul-ţintă al lui „Romanescu" rămânea însă profesorul Caraman. Pe el nu l-a scăpat din priviri nici o clipă. Din păcate, ceea ce se poate constata la acest turnător odios este faptul că era incapabil să fie obiectiv. După cum reiese din volumul al II-lea al *Dosarului de urmărire*, delaţiunile sale la adresa cărturarului sunt, în proporţie covârşitoare, pure invenţii. El scrie cu patimă şi fără nici o legătură cu realitatea. Pune pe seama năpăstuitului tot soiul de enormităţi.

La polul opus faţă de situaţia dramatică în care se afla Caraman, profesorul Eugeniu Coşeriu era, de departe, cea mai importantă personalitate a acelei manifestări ştiinţifice. Am spune că era *vedeta* congresului, evident, dacă termenul nu ar fi astăzi compromis într-un asemenea hal. Lumea îl căuta peste tot, dorea să-l vadă, să-l audă vorbind. Sălile în care conferenţia deveneau neîncăpătoare, iar grupurile de admiratori îl însoţeau pretutindeni, fiecare încercând să schimbe cu el măcar o vorbă ori să se afle cât mai aproape de cel înconjurat cu atâta admiraţie. După câteva încercări eşuate, profesorul Caraman a reuşit să se întâlnească, în fine, cu cel pe care nu-l mai văzuse de atâta amar de vreme. S-au întreţinut mai puţin decât şi-ar fi dorit amândoi, deoarece Securitatea veghea cu străşnicie şi avea cele mai insolite metode de a întrerupe asemenea discuţii.

Coşeriu l-a asigurat pe cărturarul ieşean că, în scurtă vreme, îi va trimite câteva din studiile sale de dată recentă. Într-adevăr, la începutul lunii decembrie, acelaşi an, Caraman primea de la fostul discipol lucrările promise. După propria-i mărturisire, savantul ieşean le-a citit cu reală plăcere, întrucât erau „neobişnuit de interesante şi de atrăgătoare". Se bucura de parcă ar fi văzut lumina tiparului propriile sale studii. Peste câteva zile, îi scria lui Coşeriu: „Nu ştiu ce să admir mai întâi: prodigioasa erudiţie care le caracterizează pe toate, sau profunzimea şi perspicacitatea cugetării, de autentic lingvist, ce stă la baza lor? Cunoştinţele tale lingvistice sunt ale unui poliglot de impresionante dimensiuni. M-a uimit

BDD-A1211 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:27 UTC)

nu numai dexteritatea cu care cutreieri, de la un capăt la altul, *Romania* toată, dar, mai ales, modul familiar cu care ataci chestiuni cu substrat grecesc, din diferite etape istorice ale acestei bogate limbi, pe care faci dovada că o stăpâneşti până-n cele mai fine şi mai subtile nuanţe" (*Scrisoare* din 7.XII.1968, p. 1). Învăţatul ieşean nu ezita să-şi dezvăluie sentimentul de mândrie pe care îl trăia. Cel mai de seamă romanist al epocii era un român, şi încă unul de pe urgisitele meleaguri ale Moldovei dintre Prut şi Nistru. Se bucura că un destin favorabil îl smulsese la vreme pe Coşeriu din bezna unor vremuri tulburi, salvându-l „pentru români, pentru romanistică, pentru umanitate!".

Sărbătoarea Sfântului Dumitru din anul 1973 căpăta o semnificaţie aparte. Se împlineau trei sute de ani de la naşterea ilustrului învăţat Dimitrie Cantemir. Filiala din Iaşi a Academiei Române întâmpina evenimentul cu o manifestare ştiinţifică, ce avea să aibă loc în ajunul celebrării faimosului tricentenar. O acţiune similară, la care fusese invitat şi profesorul Caraman, se pregătea la Universitatea din Freiburg, Republica Federală a Germaniei. Cercetătorul ieşean scrisese un studiu de mare interes ştiinţific, intitulat *L'ethnographe Cantemir et le folklore du Proche-Orient*. Nimeni nu abordase, în cultura română, acest aspect al prodigioasei activităţi ştiinţifice a principelui moldovean. Lucrarea de referinţă o constituia *Historia incrementorum atque decrementorum Aulae Othomanicae*. Şi, pentru că traducerile pe care etnologul le consultase nu-l mulţumiseră, a decis să-şi extragă informaţiile de care avea nevoie direct din manuscrisul aflat la Biblioteca Academiei Române. A ţinut cont, aşadar, de viziunea lui Cantemir asupra raportului dintre etnografie şi istorie, pe care traducătorii îl restructuraseră, diminuând semnificaţiile documentelor de cultură populară.

Caraman ar fi dorit să facă o expunere, cu tema cercetată, şi în cadrul Simpozionului de la Iaşi. S-a prezentat din timp la Filiala Academiei, a lăsat titlul comunicării în limba română, l-a însoţit de un rezumat, pentru edificarea organizatorilor, dar, spre surprinderea sa, nu a fost inclus în program. Cineva s-a opus. Nimeni nu i-a explicat de ce fusese refuzat şi nici persoana care s-a împotrivit nu i-a fost dezvăluită. A participat, totuşi, la sesiunea festivă – unde, cu două-trei excepţii, intervenţiile au fost convenţionale –, însă nu a dorit să ia cuvântul. Îi era teamă că reacţia negativă a prezidiului ar fi putut umbri sărbătoarea lui Cantemir. Resemnat, s-a reîntors acasă, aşteptând cu emoţie tot soiul de documente, în baza cărora urma să i se elibereze paşaportul pentru Freiburg.

În Germania, fusese invitat de profesorii Elsa Lüder şi Paul Miron, care se aflau în fruntea Societăţii „Mihai Eminescu" şi a Seminarului de romanistică de la Universitatea din Freiburg. Colocviul închinat lui Dimitrie Cantemir era planificat să se desfăşoare în perioada 7–11 decembrie 1973. Proiectul se bucura de un frumos ecou internaţional, fiind susţinut de câteva universităţi importante din Europa şi având garanţia participării unor personalităţi de prestigiu din mai multe centre cultural-ştiinţifice ale lumii. Organizatorii se angajau să suporte toate cheltuielile de deplasare şi întreţinere pe durata comemorării savantului român.

Prezenţa profesorului Caraman la Colocviul de la Freiburg a fost socotită un adevărat eveniment. El era *magul*, ce coborâse parcă din panteonul înţelepţilor. Era sacerdotul ce îl

BDD-A1211 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:27 UTC)

iniţiase pe marele Eugeniu Coşeriu, savantul lingvist care se mândrea acum cu inegalabilul său magistru. Când a urcat la tribună, auditoriul l-a urmărit cu cel mai viu interes. Înalt, uscăţiv şi îmbrăcat în negru, avea înfăţişarea unui ascet. Doar ochii săi ageri, slobozind văpăi, şi părul răvăşit, cotropit de atâtea viscole, trădau vigoarea ce clocotea încă în sufletul său. A început prin proiectarea personalităţii omagiate pe fundalul civilizaţiei omenirii. Pentru că Dimitrie Cantemir nu era doar un reprezentant proeminent al culturii române, ci unul din învăţaţii de anvergură care au dominat răspântia dintre veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Comunicarea profesorului Caraman a produs o impresie deosebită asupra participanţilor la Colocviul de la Freiburg. El a dat o adevărată probă de virtuozitate. În timpul pe care l-a avut la îndemână, a reuşit să-şi poarte ascultătorii prin zonele cele mai dense în semnificaţii ale folclorului oriental. După zece zile de la încheierea Colocviului, Octavian Buhociu îi spunea într-o scrisoare: „Aţi fost singurul conferenţiar aplaudat generos, atât de studenţi, cât şi de profesori. Aţi ţinut sala ca hipnotizată!”. O opinie asemănătoare exprima, ceva mai târziu, şi distinsul istoric literar Mircea Anghelescu: „Studenţii germani erau miraculaţi. L-au ascultat vorbind, mai bine de o oră, ca într-un extaz, întrerupt numai de bliţurile celor care îl fotografiau din timp în timp. Şi părea, într-adevăr, o figură din alte vremuri; subţire şi înalt, cu părul în întregime cărunt, privind dincolo de noi, spre un trecut pe care îl reînvia inspirat, ca sub efectul unei revelaţii, reconstituind cu fervoare, din elemente disparate, mărturii indirecte şi câteva citate, tabloul etnologic al ţării din vremea lui Cantemir” („Transilvania”, anul XVII, nr. 6, 1988, p. 35). Prezent la Colocviu, profesorul Eugeniu Coşeriu a elogiat, succint, personalitatea ştiinţifică a fostului său dascăl, sporind admiraţia auditoriului.

Organizatorii Colocviului Cantemir le-au încununat participanţilor şederea în Germania cu o foarte frumoasă excursie pe Valea Rinului. La Köln, după ce au vizitat Universitatea şi superba catedrală gotică, etnologul s-a despărţit de grup, fără a spune cuiva unde se duce. Instinctul său de om liber continua să se manifeste fără nici o oprelişte. Delegaţia română s-a întors în ţară fără el. De aici o serie întreagă de speculaţii, care de care mai fanteziste. Unii presupuneau că s-ar fi rătăcit, alţii pretindeau că-l văzuseră plecând cu doi domni spre o zonă periferică a oraşului, cineva susţinea că îl observase urcându-se grăbit într-un microbuz etc. Pentru oamenii Securităţii, situaţia părea cât se poate de clară: Caraman rămăsese în străinătate!

Când şi-a părăsit tovarăşii de drum la Köln, Petru Caraman s-a urcat, într-adevăr, într-o maşină. Atâta doar că nu era un microbuz, ci o foarte elegantă limuzină, care îl aştepta, în văzul tuturor, chiar în faţa catedralei. Fusese trimisă de profesorul Coşeriu, conform înţelegerii de la Freiburg, ca să-l aducă pe învăţatul ieşean, pentru a ţine conferinţa despre Cantemir şi la Universitatea din Tübingen, unde acesta îşi avea catedra. În faţa profesorilor şi a studenţilor din cunoscuta universitate germană, au conferenţiat împreună. Caraman a vorbit despre folclorul popoarelor din Orientul eurasiatic în opera lui Cantemir, iar Coşeriu despre filosofia limbajului. Cineva, care a avut norocul să fie prezent la acea fericită întâlnire a titanilor, mărturisea că asistase la un adevărat regal. Făcând risipă de erudiţie, cei doi au cucerit repede auditoriul, care părea fascinat de miraculosul potenţial

BDD-A1211 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:27 UTC)

spiritual, etalat de cei doi moldoveni. La sfârşit, Coşeriu a vorbit din nou despre ilustrul său profesor şi despre şcoala universitară ieşeană. Caraman nu s-a lăsat mai prejos. Într-o frumoasă limbă germană, el şi-a exprimat bucuria şi recunoştinţa că i se oferise şansa de a sta alături de cel mai de seamă lingvist al epocii: mândria României, a tuturor ţărilor romanice şi, nu în ultimul rând, a Universităţii din Tübingen.

Zilele următoare le-a petrecut la reşedinţa profesorului Coşeriu din Kirchentellinsfurt, un orăşel de câteva mii de locuitori, situat la 7 km est de Tübingen, în Landul Baden-Würtemberg. Casa lingvistului – construită cu foarte mult bun-gust, în ciuda arhitecturii oarecum eclectice – era aşezată într-o ambianţă încântătoare. Dealurile împădurite din jur, peste care se aşternuse o mantie groasă de zăpadă, o ocroteau parcă, asigurându-i liniştea atât de necesară cărturarului. Seara, în faţa şemineului, cei doi au început să depene amintiri. La un moment dat, profesorul Coşeriu s-a ridicat din fotoliu şi a pornit agale spre o altă încăpere. S-a reîntors, purtând sub braţ o cutie elegantă, în care se afla o pereche de bocanci dintre cei mai luxoşi. A scos apoi din buzunar o importantă sumă de bani şi, îndreptându-se spre binefăcătorul său de odinioară, i-a spus că venise vremea recunoştinţei.

Cum era de aşteptat, Caraman a protestat cu indignare, refuzând atât de generoasa ofertă. Până la urmă, aflând că strălucitul său discipol purta în suflet această dorinţă din momentul în care se despărţiseră la Iaşi, a consimţit să primească bocancii. Banii însă nici prin gând nu-i trecea să-i accepte, deşi avea atâta nevoie de ei! L-a rugat însă pe Coşeriu să-i procure un aparat foto performant, întrucât avea de gând să înceapă o cercetare privitoare la arta populară. A doua zi, îşi aranja cu grijă preţioasele daruri în bagaje, despărţindu-se afectuos de ospitalierele sale gazde. Lua drumul spre meleagurile ţării, fără a bănui că aceea avea să fie ultima întâlnire cu savantul basarabean. S-au despărţit pentru totdeauna, dar au rămas împreună: Caraman şi Coşeriu – două nume gravate cu litere de aur pe frontispiciul culturii române!

CARAMAN AND COSERIU

ABSTRACT

The author presents the history of the relationship between the great professor at the University of Iaşi, Petru Caraman, and his student, Eugenio Coseriu. Caraman helps his student to leave Romania in a very difficult moment of his life. Becoming an important linguist in Europe, the student never forgot his protector, and his gratitude is expressed when they meet again, after many years, at a international symposium in Freiburg.

Key–words: *Petru Caraman, Eugenio Coseriu, disciple, professor, World War II.*

BDD-A1211 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:27 UTC)